נכסי לסבתא ובתרה לירתאי, הויא ליה ברתא דהוה נסיבא, שכיבא בחיי בעלה ובחיי סבתא, בתר דשכיבא סבתא אתא בעל קא תבע. אמר רב הונא "לירתי" ואפי' לירתי ירתי ורב ענן אמר "לירתי" ולא לירתי ירתי. שלחו מתם הלכתא כוותיה דרב ענן ולאו מטעמיה. הלכתא כוותיה דרב ענן דבעל לא ירית ולאו מטעמיה דאילו רב ענן סבר אע"ג דהוה לי' ברא לברתיה לא ירית, ולא היא, דאילו הוה ליה ברא לברתיה ודאי ירית, ובעל היינו טעמא דלא ירית משום דהוה ליה ראוי ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק, מכלל דרב הונא סבר בעל נוטל בראוי כבמוחזק. א"ר אלעזר דבר זה נפתח בגדולים ונסתיים בקטנים: כל האומר "אחריך" כאומר "מעכשיו" דמי, אמר רבה מסתברא טעמא דבני מערבא דאי קדים סבתא וזבנא זבינה זביני. אמר רב פפא הלכתא: אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק ואין הבכור נוטל פי שנים במלוה בין שגבו קרקע בין שגבו מעות

ומלוה

נכסי לסבתא · לזקנתי אני נותן כל נכסי אם אביו או אם אמו: **ובתרה לירתאי** · אחר מות זקנתי לא יירשו יורשין שלה כגון בנה או בתה או אביה או אחיה אלא יורשין שלי כגון בני או בתי או אחי, הקרוב קרוב קודם: **הויא ליה** · לההוא גברא חדא ברתא: **שכיבא** · ההיא ברתא: **בחיי בעלה ובחיי סבתא** · ואח"כ שכיבא סבתא ואתא בעלה וקתבע לפי שבשעת צוואת המת היתה בתו קיימת וכמי שאמר "נכסיי לסבתא ובתרה לבתי" דהיינו ירתי והיה רוצה לירש זכות אשתו: **א"ר הונא** · האי "ובתרה לירתאי" דקאמר ההוא גברא "לירתאי ולירתי ירתאי" קאמר (א) דכיון שנתנה ליורש' והרי זכתה בהן הבת שהיתה יורשת שלה כדמפרש טעמא לקמן דכל האומר "אחריך" כאומר מעכשיו דמי וכיון דזכתה בהן מחיים הרי הבעל יורש את אשתו דהיינו ירתי ירתאי והכי מפרש לה לקמיה ומיהו השתא לא ידעינן אכתי טעמא דרב הונא אלא שרואין אנו שזיכה את הבעל וטעמא לא ידעינן עד דמפרש ליה לקמיה: **ורב ענן אמר לירתאי ולא לירתי ירתאי** · וה"ק ובתרה לירתאי לאותן יורשין שיהיו לי בעולם בשעת שתמות הזקנה אני נותן את נכסי כגון אם היתה בתו קיימת או אחיו או אביו דכל אלו אני קורא בהן ירתאי אבל לא בן בתו כדמוכח לקמיה דהיינו ירתי ירתאי שמאחר בתו הוא ולא לירש אותו ולא לבעלה דאיהו נמי "ירתי ירתאי", "דירתאי" דוקא קאמר אותן הבאים אחרי ולא לירתי ירתאי הבאין מכח אחי והלכך היכא דליכא ירתאי אחר מות הזקנה אלא ירתי ירתאי, נשארו הנכסים ביד יורשי הזקנה דדומה לאומר "נכסי לך ואחריך לפלוני" שאם מת אותו שני, יירשו יורשי ראשון כדתנינן לקמן בפירקין (דף קנו:) ואם מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי ראשון: **דבעל לא ירית** · הכא דראוי הוא: **אע"ג דהוה ליה ברא לברתא** · דהוה ליה ירתי ירתאי קאמר רב ענן דההוא ברא לא ירית כדקא דייק לישנא דירתאי משמע ולא ירתי ירתאי: **ולא היא** · דאילו הוה ליה ברא ודאי ירית הואיל והוא ראוי לירש את זה הנותן שהרי הבת וכל יוצאי יריכה במקום שאין בן קודמין לכל יורשי האיש "דירתאי" קרינא ביה הואיל והוא קודם לכל יורשיו ואע"פ שבא מכח אמו ומעיקרא כי אמר "לירתאי" שיהא לי במות הזקנה קאמר ובן בתו יורש אותו וקודם לאביו ולאחיו ולאחותו ואע"פ שהן קרוין "ירתאי" והבן ההוא קרוי "ירתי ירתאי" אפילו הכי קודם, "דליורשיו הראוין ליורשו מן התורה" רגיל לקרות ירתאי וטעמא דבעל לא ירית לאו משום דהוי "ירתי ירתאי" דאילו היה ראוי לירש נחלה מן התורה "ירתאי" הוה קרינא ביה אלא משום דאינו בא ליורשה דהוה ליה האי ממון ראוי לאשה ולא מוחזק שעדיין לא נפל בידה ובעל אינו נוטל בראוי, אבל אי איכא בן דחזי למירתה ודאי ירית דבן ירית בראוי: **ומקשינן מכלל דרב הונא סבר כו'** · מדאוקימנא טעם דבני מערבא דבעל לא ירית היינו משום דחשבי להני נכסי ראוי אם כן רב הונא דאמר ירית בעל ס"ל דבעל נוטל בראוי: **אר"א** · לפרושי טעמא דרב הונא קאתי: **נפתח** · התחיל: **בגדולים** · רב הונא: **בקטנים** · רבי אלעזר ועצמו קרי קטן לגבי רב הונא: **כאומר מעכשיו** · וכיון דאמר ובתרה לירתאי דהיינו לבת היינו נמי כמו שאמר מיד אני נותן את גוף הקרקע לבתי אלא שזקנתי תאכל פירות בחייה ואחר כן תקח בתי או הבא מכחה את הנכסים דחשיב לה רב הונא לגבי בת כמתנת "מהיום ולאחר מיתה" והלכך הויא לה זו הבת מוחזקת בחייה בהני נכסים וכי קא ירית בעל שפיר קא ירית במוחזק: **מסתברא טעמייהו דבני מערבא** · דחשבי להו ראוי לגבי בת ולא מוחזק דליכא למימר "כאומר "מעכשיו" דמי' דהא אם קדמה הזקנה בחייה ומכרה לאחרים זבינה זביני וכשתמות הזקנה אפי' אם תהיה הבת קיימת לא תטול כלום כדאמרינן בכתובות ולקמן בפרקין (דף קנז·) "נכסי לך ואחריך לפלוני" אם קדם הראשון ומכר מה שמכר מכר ואין לשני אלא מה ששייר ראשון ואם לא שייר כלום לא שקיל מידי והלכך בעל לא ירית דאשתו לא היתה הוחזקה כלל בהני נכסים בחייה שהרי היתה הזקנה יכולה למכרן לגמרי מה שאין כן במתנת "מהיום ולאחר מיתה", ונמצא שאף גוף הקרקע לא הוחזק לבת בחיי הזקנה וגם כשמתה הזקנה אין הבת בחייה להוריש המוחזק לה לבעל: **א"ר פפא הלכתא אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק** · בראוי ממש כגון לירש את אשתו בקבר בנחלה שנפלה לה לאחר מיתה אתא רב פפא לאשמועינן דלא ירית (ב) דהא כולי עלמא מודו דלא ירית כדילפינן מקראי בפירקין דלעיל (ד' קיג·) מדכתיב "בגבעת פנחס בנו" דרב הונא לא פליג אלא "באחריך" וכדפריש ר"א דכל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי אבל בראוי דפליגי ביה רבי ורבנן כגון חפורה והוי שובלי שלופפי והוו תמרי לא אתא לאשמועינן דאין הבעל נוטל' אלא ודאי הבעל נוטל שהרי כשמתה, יורש את כל נכסים שהיתה מוחזקת בהן וכי גדלי פירי, ברשותיה גדלי, דנהי דפליגי רבנן בבכור דהתם היינו טעמא כדאמרן לעיל (ד' קכד·) "לתת לו" מתנה קרייה רחמנא אבל גבי בעל ליכא למימר הכי ועוד דאפילו בכור כה"ג דליכא יורש אחר אלא הוא יורש כל נכסי אביו הכל מודים שיירש הכל ואפילו שבח הראוי דהא כי אשבוח, ברשותיה אשבוח: **ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק** · כרבנן כגון דהוי שלופפי והוו תמרי שנשתנה שמן על ידי שבח שהשבחו אחר מיתת אביו אבל דיקלא ואלים ארעא ואסקא שירטון שעדיין שמן הראשון עליהם הכל מודים דשקיל חלק בכורה אבל ענבים ובצרום לא שקיל בכור פי שנים אפי' לרבי ואע"פ שעדיין לא נשתנה שמן משום דשבח שהשביחו יתומים הכל מודים דלא שקיל, ומיהו היכא דמת בכור בחיי אביו בניו של בכור יורשין חלק בכורתו עם אחי האב דומיא דבנות צלפחד וכדפרישית לעיל בפירקין (ד' קטז: ד"ה ושהיה) כדתניא בתוספתא דבכורות וכדאמרינן בהלכות גדולות ובגמרת ירושלמי יליף לה ריש לקיש נאמר משפט לענין כפילה ונאמר משפט לענין פשוטה כו' כדפרישית לעיל: **ואין הבכור נוטל פי שנים במלוה** · ואפילו בשטר בין שגבו קרקע בין שגבו מעות דלאו האי קרקע ולאו הני מעות שבק להון אבוהון והוה ליה ראוי ואי תפיס עלה משכון אפי' לרב פפא בכור נוטל פי שנים דקיימא לן (גיטין דף לז·) בעל חוב קונה משכון:

במלוה

לירתי ולא לירתי ירתי · וא"ת הא דאמר בפירקין לקמן (דף קנו:) נכסי לך ואחריך לפלוני ואחרי אחריך לפלוני מת ראשון קנה שני ואם מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי הראשון ולרב ענן דהכא דאמר ולא לירתי ירתי אמאי נקט התם אחרי אחריך לפלוני הא אפי' לא היה שלישי אלא אמר נכסי לך ואחריך לפלוני ותו לא מת שני בחיי ראשון יחזרו ליורשי ראשון וי"ל דאשמועינן דאם מת שני בחיי ראשון לא יהא לשלישי: **אמר רב פפא הלכתא דאין הבעל נוטל בראוי** · אבל שבח נוטל כדפירש הקונטרס דכיון (ג) דאינו יורש אלא הוא זוכה בנכסים מיד וברשותו בא השבח ולהכי לא חשיב במתניתין בפ' יש בכור (בכורות דף נב· ושם ד"ה ולא) גבי הנהו דאין נוטלין בראוי כבמוחזק משום דבעל יש לו שבח והוא הדין נמי דלא שקיל בעל במלות אשתו אפי' במה שלוותה אשתו מנכסי מלוג דהא נזק נמי הוי כנכסי מלוג כדמוכח מתניתין דמציאת האשה (כתובות דף סה:) ואפי' הכי משמע בפרק שור שנגח ד' וה' (ב"ק דף מג:) דלא ירית בעל דלרבי דוקא הוצרך לאוקומי בגרושה דלא חשיב מלוה ראוי בבכור והוא הדין לגבי בעל והאי דשביק בעל דאיירי בה ונקט בכור שאינו נוטל פי שנים במלוה היינו משום דלגבי בכור איפליגו אמוראי בשמעתין אבל הוא הדין בעל כדפרישי' וליכא לאקשויי דאמאי לא עריב ותני להו בהדי הדדי דאין הבעל והבכור נוטלין בראוי כבמוחזק ונוטלין במלוה משום דלגבי בכור משנה שלימה היא בבכורות (דף נא:) דאין נוטל בראוי אבל בעל דאינו נוטל בראוי לא אשכח לא משנה ולא ברייתא אלא מימרא דא"ר אבהו ומתו בה משמיה דרבי יהושע בן קרחה לעיל בפירקין (דף קיג·): **ואין** הבכור נוטל פי שנים במלוה · דכל שכן בשבח והא דלא נקט שבח משום דמשבח לא הוה שמעינן דמלוה הוה ראוי דהא איכא למאן דאמר דאפי' לרבנן הוי מלוה מוחזק דכמאן דגביא דמיא ולהכי נקט רב פפא מלוה דאין הבכור נוטל פי שנים דשמעינן מינה כל שכן שבח ואע"ג דלגבי בעל ובכור חשבינן מלוה ראוי לגבי כתובת אשה חשיבא מוחזקת וגובה אשה כתובתה ממלוה אע"פ שאינה נוטלת לא מן השבח ולא מן הראוי כדתנן בבכורות (דף נב· ושם) אפי' הכי גביא ממלוה כדתנן הכותב (כתובות פד·) מי שמת והניח אשה ובע"ח ויורשין והיה לו פקדון או מלוה ביד אחרים רבי טרפון אומר ינתנו לכושל שבהן רבי עקיבא אומר ינתנו ליורשין שכולן צריכין שבועה ואין היורשין צריכין שבועה אלמא אפילו לרבי עקיבא אי לא צריכה שבועה היתה גובה אבל לפי שצריכה שבועה גובין היורשין ותו לא תגבי האשה מהן דהוו להו מטלטלי דיתמי ולא משתעבדי ואם גבו קרקע

עין משפט נר מצוה

נד א ב מיי' פי"ב מהל' זכיה ומתנה הלכה יב טוש"ע ח"מ סימן רמח סעיף ט :

נה ד מיי' פ"א מהל' נחלות הל' יא סמג עשין צו טוש"ע אה"ע סי' צ סעיף א :

נו ה מיי' שם פ"ב הל' ח סמג שם טוש"ע ח"מ סימן רעח סעיף ג :

נז ו מיי' שם הל' ס טוש"ע שם סעיף ז :

רבינו גרשום

נכסי לסבתא. לזקנתי ובתרה לירתאי.ולא הוה ליה אלא חד בת אתא בעל לאחר מיתת הזקנת וקא תבע ירושה אשתו שהיתה ראויה לירש : אמר רב הונא.בדין הוא דירבינן ליה דהכי משמע צוואת ההוא גברא כמאן דאמר ובתרה לירתאי אי ליכא ירתאי יהוו לירתי ירתאי דהיינו בעל דיורש את אשתו: ורב ענן אמר לירתאי. פקיד ולא דייקי' מינה לירתי ירתאי ואין לבעל כלום אלא לאחי אשתו: והל' כוותיה דרב ענן. חדא דהואיל שמתה אשתו קודם שהיתה מוחזקת לא ירית בעל : מכלל דרב הונא.דאמר לירתאי ולירתי ירתאי סבר דבעל נוטל בראוי כבמוחזק בתמיה: אמר ר"אלעזר דבר זה. כלומר דין זה נפתח בגדולים כלומר רב הונא שהיה גדול אמר תחלה דבעל ירית: ונסתיים בקטנים. כלומר אם שאני קטן לגבי רב הונא אני אסיימו ואפרשו טעמא דרב הונא כל האומר אחריך כגון זה שאמר ובתרה לירתאי כאומר מעכשיו יהא בכח אחריך הלכך היא כמוחזקת ויורש אותה בעל: אמר רבא מסתבר טעמייהו דבני מערבא. דקבעו הלכתא כרב ענן משום דלא היתה מוחזקת ביד אשתו דאי קדמא סבתא חבין קודם מיתת אשתו זבינה זביני והואיל דראוי ואין הבכור נוטל פי שנים. במלוה בין שגבו קרקע בין שגבו מעות משום דלא מטא לידי.

נושא

ר' פפא פסק הלכה

מסורת הש"ס

א) [לעיל קיג: ב"ק מב:] ב) [לעיל קכב: וש"נ] :

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה אמר רב הונא וכו' דכיון שנתנה לבת לירושה והרי זכתה : (ב) ד"ה א"ר פפא וכו' דלא ירית דהכא כ"ע מודו וכו' דאין הבעל נוטל דודאי הבעל כצ"ל ותיבת אלא נמחק : (ג) תוס' ד"ה אמר רב פפא וכו' דכיון דאינו יורש אחר אלא הוא זוכה בנכסים וכו' ולהכי לא חשיב בעל במתני' וכו' דאין נוטלין בראוי כבמוחזק

רשב"ם חידוש קיני:

נכסי לך ואחריך לפלוני

נכסי לך מהיום ולאחר מיתה